

„Pod kopanje lipu, a na dvoru grubu!“

Razgovor s Damirom Kalogjerom

(Korčula, 27. srpnja 1932. – Zagreb, 24. travnja 2023.)

Sani Sardelić, Žrnovo
sani.curator27@gmail.com

Profesor emeritus Sveučilišta u Zagrebu, dugogodišnji profesor na Odsjeku za anglistiku na zagrebačkom Filozofskom fakultetu, anglist i sociolingvist Damir Kalogjera napustio nas je u travnju 2023. Napustio nas je tiho, rekla bih, gotovo neočekivano, unatoč poodmakloj životnoj dobi. Njegova vedrina, poletnost, živi znatiželjni duh i spremnost na razgovor i duhovitu govornu doskočicu činili su ga mladim, brišući mu visoke godine. Ugled koji je stekao među kolegama i studentima bio je izniman i neupitno zaslužen. Polja njegovih istraživanja bila su englesko jezikoslovlje i sintaksa, te sociolingvistika. Doprinos struci i znanosti zrcali se u brojnim radovima objavljenima u domaćim i međunarodnim časopisima, te ne manje važnom pažnjom i naklonošću prema studentima, od kojih mnogi ističu kako im je uvijek bio omiljeni profesor. Uz uređivačke poslove u časopisima, obnašao je i brojne predsjedničke dužnosti strukovnih društava. S inozemnih studijskih putovanja i gostovanja na sveučilištima u Velikoj Britaniji i Sjedinjenim Američkim Državama, te sa zagrebačke adrese uvijek se s veseljem vraćao svojoj Korčuli. Ljeta su zato bila zanimljivija i ispunjenija, jer, mogli ste ga sresti u štradamama uz Buculin ili Borak, u Sv. Nikole ili na omiljenom mjestu, terasi Hotela Korčule i u hipu saznati neku zanimljivu *fjabu* ispričanu živim, dinamičnim korčulanskim govorom, ne bez doze urođene mediteranske teatralnosti. I bili biste bogatiji za tu iskricu, za taj susret. Nisam bila njegova studentica, moje su katedre na zagrebačkom Filozofskom bile druge. Ipak, čini mi

Dugogodišnji sveučilišni profesor, anglist i sociolingvist Damir Kalogjera napustio nas je u travnju 2023. Tiho, rekla bih, gotovo neočekivano, unatoč poodmakloj životnoj dobi. Njegova vedrina, živi znatiželjni duh i spremnost na duhovitu govornu doskočicu činili su ga mladim, brišući mu visoke godine.

se kako smo se mogli dobro razumjeti upravo na tom interdisciplinarnom području sociolingvistike, s posebnim naglaskom na odnos dijalekata i standardnoga jezika i zanimljivim stajalištima govornih zajednica prema dijalektu. Meni, Žrnovki, bilo je zanimljivo i poticajno s koliko je dobrog *mota* uočavao i interpretirao jezične posebnosti mikrozajednica – „Johi, johi meni! – to nećeš čut u gradu“, i na taj način mi skretao pažnju na pragmatičke elemente dijalekatskog diskursa, šireći i moje vidike i interese za govor kao iskaz identitetske pripadnosti.

I dok je sveučilišnu i znanstvenu zajednicu zadužio nastavničkim, istraživačkim i znanstvenim radom, Korčulane je svakako oplemenio *Rječnikom*

Veslanje. Etnografski muzej u Beogradu, foto: B. Volodin (193?)

govora grada Korčule. Rječnik je, uz Višnju Josipović, kao jednu od suautorica; nastajao kroz dugi niz godina prikupljanja, analiziranja i dokumentiranja pučkog govorenog jezika u suradnji s čuvenom korčulanskom gimnazijskom profesoricom Mirjanom Mirom Svobodom Fattorini. Kolektivno sjećanje urbane korčulanske zajednice očuvano u govoru koji, kao i druge nematerijalne posebnosti, polako gubi bitku s globalizacijom, opredmetnulo se u fiksiranoj knjizi, rječniku za kojim interes u širokom luku osnovnoškolskih učiteljica, zainteresiranih građana i lingvističkih stručnjaka, ne jenjava. Štoviše, kako vrijeme prolazi, potvrđuje se kako je *Rječnik govora grada Korčule* jedna od temeljnih pisanih potvrda identiteta urbanog korčulanskog društva i povijesnih mijena koje su, neminovno, ostavile svoje tragove i u govoru.

Profesor Kalogjera rado je prihvatio moju molbu za snimanim razgovorom. U ljeto 2021., posrednica našem dogovoru bila je njegova kći Sandra, te joj se ovom prigodom želim zahvaliti. Prethodio mu je neformalni razgovor i zajedničko

praćenje izvedbe operete *The Siege of Curzola* iz 1786. Samuela Arnolda na libreto Johna O'Keeffea, postavljene na korčulanskom trgu sv. Justine 2021., za koje sam im u zadnji trenutak uspjela osigurati ulaznice. Organizatori i priređivači korčulanske praiizvedbe ove londonske *opere buffe*, pa tako i prijevoda s engleskoga, na žalost, nisu uključili profesora Damira Kalogjera, vrsnog poznavatelja jezika, rođenog Korčulanina, u pripreme. No, on se time nije zamario niti se imao potrebu dokazivati. Tim više, mi smo na većem gubitku.

Profesor je, međutim, bio vidljivo znatiželjan, otkuda moj interes za snimanim razgovor s njim i što bi to mene moglo zanimati? A mene je zanimalo sve! Jer, on je bio budni promatrač stvarnosti, možda još više nego li promatrač, budni svjesni slušatelj. Osjećao je mikro govore, prepoznavao kontekst govornih čestica, emocionalna stanja govornika i njihovu socijalnu pripadnost. Poniranje u povijest korčulanske, obiteljske i osobne svakodnevice s njim je bilo pravo uzbudljivo putovanje kroz vrijeme. Bio je divan i zahvalan sugovornik, te je prava šteta

što transkribirani govor nikada ne može prenijeti cjelovitu atmosferu razgovora, iskazanu kroz geste, govorne čestice, smijeh, izmjenu standarda i dijalekta te bogati repertoar izražajnih komunikacijskih znakova. Transkript donosimo u cijelosti:

Razgovaramo na jednoj lipoj taraci u Korčuli s profesorom Damirom Kalogjerom o djetinjstvu i ranim godinama života u Korčuli. Kako je Korčula, izgledala kakvi su bili govori okolnih sela, Korčulana, kako se pasavalo vrime, što se je radilo svaki dan, što se je pripovidalo, što se jelo, kakvi su bili susreti sela i grada?

Kako bi nona to rekla?

'Ajde, pokušat ćemo neke stvari spomenut. Rekao bih na početku da moj pogled na život u Korčuli dolazi iz nečega što bi se moglo zvati - srednjom klasom, jer i otac i mama su radili. Znači, živjeli smo ekonomski pristojno i odgoj je u toku dana bio povjeren noni. I ta nona, jasno, govorila je jednim arhaičnijim jezikom nego otac i mama. I ta nona je bila inspiracija i meni i kasnije mojoj rodici Miri Svobodi da napravimo *Rječnik korčulanskog govora*. „Kako bi nona to rekla?“ - uvijek je bilo pitanje!

Što se tiče života ovdje, što bi bilo, ovako, interesantno? Ja sam, kao dijete... samo sam se vrtio okolo, često puta sam se družio sa starijim ljudima, tako sam se vrtio oko butige Stanića, di mi je mama radila i gleda što se tamo zbiva, koji dolazi, 'ko odlazi, i tako dalje. To je bila jedna posta... Onda je pored te butige bila jedna mesarnica, šjor Jura Viskovića, komu bi isto pošao malo na razgovor... To je bilo di je onaj gaj palmi. Pored toga su bila još dva dućana tekstila koja su držali Žrnovci. Jedan se je mislim zvao Kuliban, a drugi je bio Perdija i onda je pored toga bila farmacija Miha Pitarevića. E sad, što bi bilo zanimljivo... Jedan put u školi su nas poslali s listom da tražimo financijsku pomoć u neku dobrotvornu svrhu. I ja sam išao šjor Mihi Pitareviću u njegovu farmaciju i pitao sam ga, ovaj, evo mene, mi skupljamo nešto i tako dalje, pa evo ode je lista, pa ako ćete što dat, možete upisat svoje ime i koliko ćete dat. "Ja ne dajem novaca djeci!" - to mi je bio odgovor. A drugo što je bilo interesantno, rekao sam, vrtio sam se oko butige i tako dalje, a s nonom sam išao u crkvu, nona je redovito išla ujutro rano na misu, ali ja tad

Živjeli smo ekonomski pristojno i odgoj je u toku dana bio povjeren noni. I ta nona sa svojim arhaičnijim jezikom bila je inspiracija da napravimo Rječnik korčulanskog govora. „Kako bi nona to rekla?“ - uvijek je bilo pitanje!

nisam, jer bi to bilo prerano. Kad bi bile one oktobarske pobožnosti, nona bi išla u crkvu i ja bih sjedio kraj nje, a znalo se je njeno mjesto, znale su ove stare žene čije je koje mjesto. Moja nona je sjedila u drugom banku. Na prvom mjestu u banku je sjedila njena sestra, teta Anđelina, a onda moja nona. Onda bi me ona tamo stavila između njih dvije, da sjednem, a treća je bila šjora Kata Giunio, ali je nisu zvali Kata Giunio, nego Kata Juninka, jerbo 'dj' je prelazilo u 'j', pa je ona bila Juninka, jer su oni bili Giunio. To je isto jedna uspomena, kako su se mijenjali ti glasovi. Posli, kad sam malo odrastao, valjda sam imao sedam, osam godina, kad mi je nona oprala i ispeglala kotu. Kota, mi zovemo robu za ministrante i lijepo me pavela u sakristiju i evo vam ga! I ja sam postao ministrant, ne znam jesam li imao osam godina i sjećam se koji su još tamo bili, stariji od mene i tako sam nekoliko godina bio ministrant. Išli smo na one uobičajene stvari, blagoslivljanje kuća za Sveta tri kralja, ali imali smo još jednu dužnost, blagoslivljanje kuća određenog datuma Pod sveti Anton. I mene je zvao dun Božo da pođem s njima u blagoslivljanje kuća Pod sv. Anton, on je mene nekako protežirao kao ministranta, i mi smo hodili okolo po kućama, i tamo bi nam dali što god, počastili bi nas... Usput smo skrenuli kod Boža Tedeskija u njegovu vilu, koja je bila tamo u Luci (Luka Uš), je li, Bože Tedeschi, član familije Tedeskih, koji je bio trgovac i sagradio tu vilu i tu se zbila jedna stvar koju vridi, ovako, spomenut. Mi smo došli tamo, a to je već bila talijanska okupacija.

A ova mala, Talijanka, plakala je k'o ljuta godina...

Znači 1941. ili '42. Ja mislin '41. Oni su primili dun Boža, malo su nas počastili, on im je blagoslovio kuću, ali uz njih je bila njihova nećakinja koja je inače živjela u Italiji. Dun Božo dolazi tamo i priča jednu tešku stvar. „Zvali su me jutros rano karabinjeri da dođem kod Fortece.“ Oni su tu trebali strijeljati jednog čovjeka, on je bio Žrnovac, ja mu se više ne sjećam prezimena, ali to se zna, je li, to je zabilježeno. I on je njega morao ispovjediti prije strijeljanja, što je njemu bilo grozno jer je on toga čovika oženi. I ovaj je tvrdio da nije ništa kriv. Karabinjeri su pretpostavili da on ima veze s partizanima. I boga mi, dun Božo njega ispovijedi, ode i poslije čuo hice, ubili su ga i tu su ga bili i zakopali, pa su poslije tu čak i neki spomenik bili napravili. To mi je ovako jedina stvar koju je vrijedilo spomenut, koja me je potresla, a ova mala, Talijanka, nećakinja od šjor Boža, plakala je k'o ljuta godina kad je to čula, jer ona je bila polu naša, polu Talijanica.

*Po priči moje none, maćeha bi
skrila Pepeljugu ispod kopanja,
pod kopanje da je ne vidi princ i
princ bi vidio samo ove kćeri od
maćehe... Ali bila je jedna stvar!
Zakukurika je kokot i reka je:
„Pod kopanje lipu, a na dvoru
grubu!“*

Da ne čapamo trisku, ako nismo čisti...

U školi smo se redovito morali cijepiti već u prvom razredu protiv boginja ili tako nešto. Kasnije su bile i druge stvari, BSZ, i šta ja znam, ali ovo su bile patule, mi smo to zvali patule. I redovito je bilo, kad si dobio patule, da ćeš dobiti temperaturu i da ćeš ležat dva, tri dana u temperaturi. Te patule su ostajale, obično, mislim djevojkama na bedro, a nama na ruci. Te patule su bile vidljive trideset godina, a tko nas je cijepio? Doktor Dinko, školski liječnik, doktor Dinko Mirošević, koji je bio mrvicu strah i trepet za đake, jer je... ovaj... recimo došao

bi u školu pa bi gledao jesmo li čisti, pa bi me pogledao, pogledao bi nekome uši ili ovako nešto, ako nije bio čist, opali bi mu jednu trisku jer je to bio način, način kako se pedagoški djelovalo, je li, e, i tako... I on bi nas cijepio, i onda je trebalo to nešto razrezat, i onda bi se gledalo jesu li se primile ili se nisu primile. Ako su se primile, ostale su na ruci dugo vremena... To je bilo jedan ritual, nas je bilo malo strah od toga, kao što nas je bilo strah od doktora Dinka, da ne čapamo trisku, ako nismo čisti kako on tumači da treba biti čist.

Jednu litru mlijeka ili čak i manje, kozjega

Dakle, ovako, mi smo je li, u kući gdje smo živjeli tu, malo ispod ovoga mjesta gdje sad govorim, dolazila je svako jutro mljekarica koja bi donijela, ne znam koliko smo mi kupovali, valjda, a valjda jednu litru mlijeka ili čak i manje, kozjega. Dakako, kozjega mlijeka jer krava nije bilo na otoku tada, a ja ne znam ni kako je bilo s ovcama. Uglavnom, ona bi izlila to mlijeko preko prociduše. Da, ako je bilo nešto higijenskoga i tako, da se očisti dosta ovako jednostavno i onda bi se to mlijeko skuhalo da se ne pokvari, jasno, skuhalo i držalo, frižidera nije bilo, u muškaduru. Muškaduri su bili nekakvi sanduci koji su imali mrežu sa svih strana, propuhavalo je. I tu se držala hrana od danas na sutra.

Često se hrana pokvarila, dakako, ali to je bilo s mlijekom, a inače mljekarice su dolazile iz okolnih sela, uglavnom, nama su dolazile neke mljekarice iz Žrnova, a dolazile su i mljekarice iz Lumbarde i bilo je jedno mjesto u gradu, otprilike gdje je sada ona fontana na vrh Plokate, tu je bila jedna kuća, a iza kuće je bio pižul i tu bi se skupljale mljekarice sa svojim kofama i stvarima i tako dalje...

Moja nona bi dakako primila to mlijeko i dalje s njim baratala jer je mama bila na poslu. Međutim, jedan put sedmično su dolazili prosjaci. Bio neki Marko prosjak, i tim prosjacima se nisu davali novci nego bi se davalo komad kruha. Moja nona, kad bi došao Marko, odrezala bi jedan dobar komad kruha i dala mu. Nekad, samo nekad bi mu dala nešto i da pojede. Bio je jedan stanoviti broj prosjaka koji su Korčulani znali, svaki bi, valjda, imao svoj teren a Marko bi dolazio k nama u ovu štradu, je li, neće bit samo k nama, bit će bio i kod susjeda i čapa bi jednu vreću od krpe, imao je da stavi taj kruh, i ako bi mu

Portal katedrale sv. Marka. Etnografski muzej u Beogradu, foto: B. Volodin (193?)

netko dao da nešto pojede, pojeo bi. Tako je to isto bio dio života, jedan dan u sedmici bi dolazio Marko.

„Pod kopanje lipu, a na dvoru grubu!“

Dakako da bi se u djetinjstvu i razbolio, dobio bi nekakvu febru, gripu ili nešto tako, i onda bi ležao. Opet nisam imao roditelje doma, opet je vjerojatno nona ona koja me je morala zabavljat... Ali kako me zabavljala! Tako da bi pričala priču, a te priče... nije bilo zapravo puno tih priča. Bila je jedna o Drussinelli nekoj, ja sam više zaboravio sadržaj toga. Ali ja bih bio molio, pričaj mi none, pričaj, pričaj mi onu o Drussinelli, pa bi onda ona počela tu priču o Drussinelli. Onda je bila dakako i ona priča o Pepeljugi. In somma, e kad bi princ došao u kuću Pepeljuge koja je bila jedna, sirota kod maćehe, je li, a maćeha je imala svoje kćeri za koje je htjela da ih princ na neki način oženi ili primi... i ona, maćeha, bi spremila, po priči moje none, maćeha bi skrila Pepeljugu ispod kopanja, pod kopanje da je ne vidi princ i princ bi vidio samo ove kćeri od maćehe... Ali bila je jedna stvar! Zakukurika je kokot i reka je: „Pod kopanje lipu, a na dvoru grubu!“ Kokot je otkrio što se dogodilo i princ ga je čuo i dakako pošao vidit pod kopanje i našao lijepu Pepeljugu i s njom se je oženio i bili su sretni do kraja života. To je bila verzija moje none, priče o Pepeljugi. To su bile priče... ili ona koja je imala zrcalo i sve neke priče koje su poznate, ali u verziji moje none su sve bile malo simplificirane. A bilo je i priča nekih malo šporkih, kao na primjer, neki što je pravio prikle, kako se zvao onaj što je pravio prikle... pa bi napravio priklu od govna od mazge. Ne mogu se sada sjetit kako se je zvao, i treba bi se malo prisjetit detalja, ali znam da je bio jedan koji je pravio prilike, barba... kako se zvao, ali i to je bio dio priče. U svakom slučaju, skratili bi mi... skratilo mi se vrijeme time što su mi pričali priče. Ja bih insistirao, pričaj mi o ovom, pričaj mi onomu... Ali, bila je još jedna interesantna stvar. Moja nona, ja ne znam zapravo, kad je išla u školu, je li se poučavalo na hrvatskom i na talijanskom, to mi nije jasno. Ne znam, negdje početkom vijeka je bilo propisivano da se u školi u Korčuli uči hrvatski. U to doba zapravo jezik nije bio ni razvijen, nije bilo udžbenika, nije bilo ničega. I tako, moja nona je znala po nešto talijanskoga, a do nas su dolazili, sada ne pričam detalje, iz Zadra preko jedne tete koja je živjela u Preku, dolazi su neki stripovi, oni

poznati stripovi, Disniji stripovi na talijanskom jeziku. I moja nona je meni prevodila, prevodila mi je stripove s talijanskog na hrvatski, dakako nije bio to hrvatski ovaj standardni, je li, nego je to bio dijalekt naš, ali iz talijanskoga mi je prevodila na neki način sadržaj stripa. I to je isto bila zabava kad sam bio bolestan. I tako sam se ja rano susreo s tim problemom jezika, razumijevanja. Jezik je politički alat. Zastava, teritorij i jezik. O tome sam razmišljao kasnije. Ja mislim da sam time zaokružio problem bolesti u djetinjstvu.

Jedna mala priča o korčulanskom zabavištu od prije puno godina

Da, od prije jako puno godina, dakle vjerojatno kad sam imao jedno pet godina, tako nešto, išao sam u zabavište. Svako jutro sam išao u zabavište pošto mi je mama radila. A do zabavišta je trebalo poć preko svetoga Nikole. A do tamo, pratila me jedna gospođa stara do vrata i to je njoj bila šetnja, a moja mater je bila mirna da me je neko dopratio do vrata. I to je bilo zabavište. To je zapravo bio jedan tip vrtića gdje smo učili pjesme, pjesmice, pjevali, učili, pravili ručni rad, od kartona, od krpe, radili smo male kofice, radili smo ih od papira, a poslije bi ih upotrebljavati kad bi bile procesije pa bi se bacalo cvijeće iz toga, iz tih kofica. Ja se sjećam i časnih sestara u zabavištu. Ali, kako sam uopće dospio u zabavište? Nije svatko išao u zabavište, ali nas je bilo, bilo je, recimo, djece obrtnika, a ja sam dospio tamo jer je moja mama završila i pučku školu i građansku školu kod časnih sestara u Zavodu anđela čuvara. Tamo je išla u školu sa gojenicama, a koliko se ja sjećam, gojenice su bile one koji nisu živjele u Korčuli, nego su dolazile odnekud, recimo časna sestra Manes Karninčić je došla vjerojatno s Hvara i bila je gojenica. To je bio internat, zapravo, za njih. Moja mama je išla s njom u školu i ostale su prijateljice cijeli život. I što je interesantnije za mene, dakako, kad se poslije rata otvorila i hrvatska škola i konačno hrvatska niža gimnazija, predavala je časna sestra Manes. Ona je predavala kemiju koju je završila u Švicarskoj i još je bila jedna časna sestra te časna sestra Vinka koja nam je predavala biologiju, što je bilo malo škakljivo u to vrijeme, ali se nekako uspjelo kompromisom riješiti. Je li evolucija ili je Bog stvorio ljude? Tako da, zahvaljujući toj vezi moje matere sa Zavodom, ja sam dospio u taj vrtić koji se nije zvao vrtić nego zabavište.

I došli su Talijani i počeli su se iskravat iz tog kamiona i jedna stara žena koju smo mi znali, zvali smo je nona Italiana, bacila je par latica cvijeća na te Talijane, a ja mislim da je ona bila jedina koja ih je dočekala. A drugi su virili iza grilja.

Kuće okolo, gdje su oni stali, su zatvorile grilje, k'o da ih neće, u znak protesta

O dolasku Talijana 1941... Mi smo s prilično straha, je li, koji nismo bili talijanaši nego obični građani Korčule, sa prilično straha i nekakve slutnje nezgodne shvatili da nam dolaze Talijani. Ja se sjećam ulaska Talijana u Korčulu. To je bilo jednog dana, jedan kamion s možda dvadesetak vojnika, a to su bili kamioni, a ja dijete i to me impresioniralo. To su bili mali kamioni koji su imali gume koje se nisu pumpale, to su bile pune gume, to nas je impresioniralo. I tako jednoga dana, to je taj ulaz Talijana.... dolaze u tom kamionu negdje baš ispod palmi kraj butige od šjor Jure i od Stanića i kraj apoteke. Kuće okolo, gdje su oni stali, su zatvorile grilje, k'o da ih neće, u znak protesta, je li, zatvorili su grilje, a iza grilja su virili što se zbiva. I došli su Talijani i počeli su se iskravat iz tog kamiona i jedna stara žena koju smo mi znali, zvali smo je nona Italiana, bacila je par latica cvijeća na te Talijane, a ja mislim da je ona bila jedina koja ih je dočekala. A drugi su virili iza grilja. I sada, trideset godina kasnije, sretnem u Zagrebu jednu ženu, koja je bila unuka farmaceuta Pitarevića i koji su imali prozore prema tom mjestu gdje su Talijani došli, a ja sam virio iz kuće Stanića, koja je isto bila pod kutom prema ulici i vidilo se sve što se zbiva. I ja sam sreo tu ženu i onda je razgovor bio o ovome, o onome i došli smo na Talijane. I ona govori, je, mi smo virili iza grilja, a ja govorim da smo i mi virili iza grilja. Bilo je interesantno kako smo zatvorili grilje k'o da hoćemo reć: „Ne volimo mi vas!“ To je bio kao jedan simbol, da na neki način protestiraš, a ne mogu ti ništa. I dakle, sada, je li, to je bio početak, a druga točka bila je škola. Dakle, osnovna škola, imao sam devet godina, bit će da sam bio u drugom

ili trećem razredu, trećem, valjda. Došli su Talijani i naši učitelji. Ja se sjećam, bio je učitelj Sladović, sada pokojni. Bio je jedan od naših učitelja, tu je bilo i drugih, ali se sad ne bi sjetio koji su bili. Dolaze talijanski učitelji i izbacuju naše učitelje potpuno iz škole i mi smo sad suočeni s jednim malim Talijanom s juga, zvao se Agostino Vergara, sjećam ga se vrlo dobro, koji nas je, je li, sad vodio kao učitelj toga razreda. Glavne stvari su bile, na primjer, da bi najprije došli u razred i tražili tko će se upisat u balile, balile su bili kao, dakle, fašistička mladost. Nije bilo velikog *responsa* za to, jer su oni koji su bili za Talijane išli u neku drugu školu, a to je bila Lega nazionale koja je postojala u Kanavelića dvorima, koja je postojala i za vrijeme Kraljevine Jugoslavije zbog političkog dogovora. Tako da smo mi ostali, uglavnom mi Korčulani koji nismo bili Talijani, ostali smo u tom razredu, ali sve je bilo na talijanskom jeziku, sve. Ako je bilo nešto vjeronauka, ja se ne sjećam, boga mi, jesu li dolazili naši svećenici, uopće vjeroučitelji? Ili nas je on instruirao u nekim vjerskim stvarima? Ne mogu se sjetiti. Matematika, dakako, čitanje talijanskih tekstova i tako dalje. I učenje povijesti Italije na pamet. I ja bih i sad mogao recitirati nešto što smo napamet učili o povijesti i o kraljevskoj porodici. I, dakako, Mussolini je bio glavna tema. Učili su nas jednu pjesmu, po čemu su balile postali balile, jer je neki dečko u Milanu, kada je bila borba između Talijana i Austrijanaca u Milanu, kad je jedan top zapao u blato, onda su ga Austrijanci pokušali izvući, a mladi balila uhvatio kamenje i počeo lupati po vojnicima, austrijskim, dakako, i onda se podigla buna, i tako dalje i tako dalje. I postojala je pjesma „Fisi qui al sasso non me squila del'ragazzo i port olia“, i mi smo poslije tog učitelja, pošto smo morali to pjevati i učiti napamet riječi, mi smo njega prozvali *Fisi al sasso*. Tako je Agostino Vergara postao *Fisi al sasso*. To mu je bilo nadime kad smo njemu govorili.

Dakle, bilo je to sve skupa vrlo neugodno, iako, htio, ne htio, čovjek je naučio. Mislim, naučili smo dosta talijanskog, nisi mogao to izbjeći. U devetoj godini života se kao spužva upija jezik i mnogi od nas smo se poslije mogli tim jezikom služiti i u boljim situacijama, je li tako? Ta škola je trajala cijelo vrijeme, dok Talijani nisu otišli. I onda je bio odlazak Talijana u septembru 1943., a onda je počeo period partizanske vlasti do kad nisu počeli nadirati Nijemci preko Pelješca i to je bilo vrlo dramatično vrijeme.

Roditelji – Marija Kalogjera rođ. Stanić i Vinko Kalogjera. Foto Berner (1937)

„Mi smo došli da vam pružimo moralnu i materijalnu pomoć!”

Umirali smo od straha! Jer moramo reći, je li, ti partizani koji su došli u Korčulu, onda, to su bili naši ljudi, tu iz sela, Žrnova i tako dalje, iz Korčule, koji nisu imali ni uniforme, nego su imali jednu baretu na koju bi petali crvenu zvijezdu i to su bili partizani, ali su se organizirali pomalo. Je li tako? Bilo je nekakvih demonstracija, tako da bi ih skupio Peršona u jednu četvu, pa bi prošetali kroz Korčulu, a on na konju! On bi ih na konju vodio, vodio bi ih tako da se malo digne duh.

Iz tog vremena, od tih dramatičnih događaja, vijesti o dolasku Nijemaca, pamtim, u ondašnjoj Sokolani, di je sad Privredna banka i Korkyra shipping, tu je bila dvorana i stalno su se održavali nekakvi mitinzi da bi se nekako diglo duh narodu i tako dalje... Vikali su: „Nećemo njima dozvoliti da dođu na Korčulu!” I ljudi su išli malo slušat te govore i govorancije, ali jedan put mi je ostao u sjećanju takav miting, kad se tu pojavio Fitzroy MacLean, visoki čovjek u uniformi engleskog oficira, a čuvala su ga dva partizana koji su slučajno

To su bili naši ljudi, tu iz sela, iz Korčule, koji nisu imali ni uniforme, nego su imali jednu baretu na koju bi petali crvenu zvijezdu. Peršona bi ih skupio u jednu četvu, pa bi prošetali kroz Korčulu, a on na konju!... da se malo digne duh.

imali i uniformu! Inače, uniformi nije bilo, to, ako si dobio neku eventualno, od talijanske uniforme pa se skrpalo, ali ovi što su ga čuvali imali su nekakvu uniformu, kvragu, iste su bile, istog tipa i oni su ga čuvali. On je održao govor na hrvatskom jeziku, govor – par riječi, u kojemu je rekao: „Mi smo došli da vam pružimo moralnu i materijalnu pomoć!” I to je zvučalo engleski: moralnu, materijalnu pomoć! Mi smo onda pljeskali, kad su došli Englezi, pa će nan sad bit bolje, he, he. U međuvremenu, još ću dodati tome, kako su se približavali Nijemci, partizani su

odlučili da će braniti Korčulu i oni su manje - više od nas zahtijevali da napustimo u grad i da idemo, da idemo van grada jer će oni braniti Korčulu, a bilo bi više žrtava ako ljudi ostanu u gradu. Mi smo imali sreću. Moja familija i familija mojega ujaka, mi smo imali nekakvu kuću u Lumbardi i mi smo pošli u Lumbardu i tako smo napustili, napustili Korčulu. I čujte, to je bila strategija tih naših partizana. Oni su mislili da će Nijemci doći na rivu i tako nešto, i da će se tako braniti Korčulu. No međutim, kako znate, Nijemci su se iskricali u Karbune, i lijevo i desno i tako dalje i poslije je slijedilo ono mučno, mučni period njemačke, e, ovaj okupacije. Zapravo, pošto su bili kraće vrijeme; ja ovo sad govorin napamet, kad bi se, izračunali, recimo zločini koji su napravili Nijemci i Talijani, Talijani su ih napravili više, jer su bili dulje vrijeme. A Nijemci su isto napravili dosta zločina, zapalili su Kunu gore na Pelješcu, u Račišću je bilo paljenja, u Žrnovu, itd. 'Ajde da dodam još tome jednu uspomenu iz Lumbarde. Već dolazi vrijeme septembra kad se nešto zbiva, Nijemci gube snagu u Europi i postaju nekako, čini mi se, taktičniji prema građanstvu. I dakle, što se dogodilo, mi smo bili u Lumbardi. Moj otac je možda imao tada četrdesetak i nešto godina i tako i moji ujaci. U Lumbardi nisu Nijemci imali stalnu kasarnu, nego su dolazili u patrolu. Neki mladi ljudi koji su s partizanima surađivali obično bi bili na Glavici svetog Antuna da vide kad Nijemci dolaze, onda bi obavijestili ljude u Lumbardi, dolaze Nijemci... Jednoga lijepoga dana dolazi desetina Nijemaca i tamo na onom Prvom žalu u Lumbardi ispod kuće Hrubala i Miroševića, odnekud su partizani zapucali. I ležalo je nekoliko Nijemaca mrtvo tu, je li tri ili četiri? To se sigurno ima u dokumentima i zna se. Ti boga! Mi smo umrli od straha, sad, bilo je, bio je princip njemački, za jednoga Nijemca sto naših. Umirali smo od straha što će se desiti, i ovi moji ujaci i otac, hoće li pobjeći, što će učiniti? Sutradan su došli Nijemci i skupili svoje mrtvace i nikom ništa. I vratili se pokopat ih, tamo su imali jedno svoje groblje. To je bila jedna isto, ovako, jedna grozna, dramatična situacija, ali završila je dobro i mi smo to računali da su oni, da su pred odlaskom i da je bolje biti u nekakvim odnosima s građanima. To je ovako, bila jedna naša hipoteza. Dok nismo jednoga dana ugledali da se nešto zbiva na Pelješcu. Od Lumbarde se vidi Vlačica, Podvlaštica. Preko Vlačice idu nekakva kola s konjima i takve stvari, a to je zapravo bio

početak povlačenja Nijemaca iz Korčule. U svakom slučaju, sad da ne idem u detalje, pri povlačenju su šprengovali ogromnu količinu municije. To smo se tresli od eksplozija u Lumbardi, a to je bilo blizu, ja mislim negdje oko Kalca, ili ovako nešto, su imali jedno stovarište municije i eto to je bilo, to je bio odlazak Nijemaca. I tako je to bilo.

Međutim, pekar u njemu nije mu dao mira

Ovi moj ujaci Stanići, zapravo njihov predak, moj nono Filip Stanić je došao, došao iz gore oko Siverića u Podgoru. Oženio moju nonu Pivac, i kako je bio pekar, mislim da je neko vrijeme radio u Milni na Braču i tu se rodio njegov prvi sin Toma. I tu je bio neko vrijeme, međutim, iz Podgore su pošli i braća i rođaci moje none da rade na imanju. Na imanju Carevića, tu di je Punta od križa, i na Dominče i tako dalje. Oni su došli tu, tu je bio barba Petar i još nekoliko njih i ovaj valjda ovome mome nonotu, Filipu Staniću nije baš išao posao tamo u Milni i oni su ga pozvali, neka im se pridruži i dođe s njima raditi na Dominče. I stvarno su došli, je li, on i nona i sad već i jedan sin. I neko vrijeme je radio na imanju. Međutim, pekar u njemu nije mu dao mira, nije mu vrug dao mira i on je počeo peći kruh. Ali kako? Šjor Mitre Ivančević je bio trgovac, koji je između ostalog u to doba pred ostaloga prodavao i brašno. Moj nono bi uzajmio 100 kila brašna kod ovog Mitra Ivančevića i ispekao bi kruh. Kad bi prodao kruh, platilo bi brašno svome, je li, financijeru. I poslije, pošto je šjor Mitre vidio da ima posla sa solidnim čovjekom, on ga je poslije i pomagao, valjda mu ju mogao i lifrat više brašna... I tako su imali jednu malu butižicu gdje su prodavali taj svoj kruh. Međutim, što se dogodilo? Dolazi Prvi svjetski rat. Nono je mobiliziran i dospio je u Pulu na jedan brod kao intendant za hranu, je li, pekar pa onda vojni intendant. Valjda je nabavljao hranu, kuhao, pitaj boga, pekao za vojsku tu u Puli, a ostavio je familiju ovdje. I sada jedina stvar što mi je ostala u sjećanju je to da bi na neki način poslalo svojoj familiji jednu količinu loja, valjda u nekakvoj kanti, i oni bi to rado dočekali jer je loj služio za začim, pošto nije bilo masti, nije bilo drugih stvari itd. Ali su sinovi nastavili peći kruh i nona s njima. I oni su nastavili s tim poslom. I da sada ne duljim, u međuvremenu se nono vratio, i oni su iz toga, iz te male trgovinice kruhom počeli trgovat mješovitom

Parna pekarna obitelji Stanić. Foto Berner (193?)

To je bio ženski rod i nije bio sluga muški nego je sluga bila ženska. I te sluge su bile iz Blata. Oni su s nama živjeli, kod nas su spavali... Međutim ima jedna mala stvar koja te sad malo trgne. Iako smo se s njima miješali kao da su članovi familije, one su jele u kuhinji, a mi smo jeli u tinelu, i to je bilo kao normalno.

robom, prehrambenim artiklima i razvili se u toku vremena u vrlo bogate korčulanske trgovce, uglavnom prehrambenih stvari, a poslije prodavali i petrolij i naftu i opskrbljivali kruhom sela. Ali kako su ih opskrbljivali kruhom? U međuvremenu, dok se u Korčuli kruh pekao pomoću ovih tradicionalnih peći, gdje bi se ubacilo drvo, je li, i koje bi zagrijalo

peč da se ispeče kruh, oni su uspjeli kupiti moderni sistem peći pomoću elektrike. To je se zvalo *Vienara*. I oni su pekli veće količine kruha na jednostavniji način. U međuvremenu su usavršili i miješanje kruha, i sve što treba i postali su vodeći proizvođači kruha. Međutim, bilo još proizvođača. Bio je jedan Milat, pa je bio Ćurković, pa Andrić, i oni su živjeli sa svojim starim pećima jer su imali svoje vjerne valjda, što bismo rekli avanture i njima bi prodavali. Kantuni od kruha su bili i u Stanića jeftiniji i došao bi Aco Lozica kupit: „Dajte mi po' dinara, po' dinara kantuni!“ Jer, kanturi su bili, kao, jeftiniji. I sad recimo, da prijeđemo na ovu vrlo smiješnu situaciju Rebece West. Rebecca West je bila poznata publicistica i engleska spisateljica. Jednom je došla u posjet Korčuli, odnosno poslala je na put po Jugoslaviji i dio tog posjeta ondašnjoj ranoj Jugoslaviji, je li, bio je i njen put u Korčulu. U Korčuli je dočekao doktor Jure Arnerić koji je bio predsjednik općine, a ovaj moj ujak, koji je volio, ovako, da se malo miješa u politiku, lijevo, desno, postao je potpredsjednik korčulanske općine za vrijeme tog perioda. I došla Rebecca West, doktor Jure Arnerić je vodi po Korčuli, pokazuje joj crkvu i

ono što se pokazivalo u to doba, je li, Marka Pola, i kad su sve to vidili, moj ujak joj je predložio kako bi bilo da dođu vidit njegovu modernu pekarnu *Vienaru*, na što se Rebecca West vrlo pristojno izvukla i nije došla posjetit pekarnu moga ujaka. Eto tako, to je jedan detalj i u vezi s pekarom i Rebeccom West i njenom knjigom *Sivi sokol i crno janje* ili obratno *Crno janje i sivi sokol*.

One su jele u kuhinji, a mi smo jeli u tinelu

Kako smo živjeli u kući? S obzirom na to da su mi majka i otac radili, onda me odgajala uglavnom nona, ali što se tiče rada u kući, čišćenja, pa donekle i kuhanja, imali smo redovito i služavku. Ali mi smo to zvali sluga, to se zvalo sluga, to je bio ženski rod i nije bio sluga muški nego je sluga bila ženska. I te sluge su bile iz Blata. Mi smo imali barem dvije kojih se ja sjećam, iz Blata. I imali smo jednu iz Dominča i oni su bili kao članovi familije. Oni su s nama živjeli, kod nas su spavali, kod nas su jeli itd. Međutim ima jedna mala stvar koja te sad malo trgne. Iako smo se s njima miješali kao da su članovi familije, one su jele u kuhinji, a mi smo jeli u tinelu, i to je bilo kao normalno. Čak bi nam donijele iz kuhinje, hranu, je li, sa špahera, tako da mi jedemo, a one bi se povukle i jele u kuhinji. To je malo ovako, čudno, ali znam da se to događalo i u drugim korčulanskim familijama ovoga ranga. Međutim, ove Blajke su bile interesantne, tako da sam od njih naučio nekakve štoseve, nekakve blajske štoseve: „Je, jedan je govori da on zna talijanski, a zapravo nije zna talijanski. I jedan put mu se zapalila jaketa i da mu govori jedan: Brucia la velada! A da on kaže: Lasca che la vada! I da mu je izgorila cila jaketa!" Dakle, ovakvih jezičnih štoseva je bilo, i puno drugih... Međutim, kad je bila sveta Vicenca, ove Blajke su imale *holiday* i odlazile su za svetu Vicencu doma i provele bi par dana doma, je li, kao na dopustu, to je vrijedilo za Blajke. Mislim, kad sve to sumiram, jedna od ovih najinteresantnijih stvari mi je bila ta socijalna podjela jer one su pripadale sloju koji jede u kuhinji.

Kako se je prala roba?

U ponedjeljak se prala roba. Pored ovih sluškinja o kojima smo govorili i koje smo imali, dolazila je Žrnovka Anzula. Anzula je dolazila u ponedjeljak,

Dva, tri puta u sedmici smo imali lešo meso, odnosno juhu. Onda je bila govedina... Međutim, svaku večer, svaku večer zeeje, zeeje, ili blitva ili kupus... sa dvi patate... nisam ga moga smislit, a sad ga obožavam.

zašto u ponedjeljak, pitaj Boga. Bit će se minjala roba na postejama i tako dalje... Ona bi prala u konobi, prala bi robu na kominu, i to bi se posli rastiralo, je li, imali smo sušilo, veliko, gdje su se ti lancuni i te stvari, ovaj, e... sušili. Anzula je ostala s nama u vrlo dobrim odnosima, a kasnije se udala i bili smo na piru. E, udala se dobro i imala je djecu i ostali smo cijeli život u dobrim odnosima s Anzulom. Ona je bila zapravo ekstra, je li, pored ove redovite sluškinje. To je tako, to je bio život toga sloja.

Svaku večer, svaku večer zeeje, zeeje, ili blitva ili kupus...

A što se tiče hrane, kažem opet sa stanovišta ovoga kruga o kojemu ja govorim; redovito, najčešće, ja mislim dva, tri puta u sedmici smo imali lešo meso, odnosno juhu. Onda je bila govedina. Nije bilo junetine, za nju se nije znalo, ta rič nije postojala. Govedina, juha od govedine u kojoj bi bila nekakva pasta ili rizi ili što... Poslije toga bi došla kuhana govedina i neka salsa. Salsa je obično bila ili pomidori ili bi bile frigane balančane, one bi se dodavale kao salsa. A jedna posebna prilika je bila, ja mislim, često jelo za večeru, to su bile punjene balančane. One su bile cijenjene i jele su se obično navečer. Međutim, moram reći da ako smo u sedmici imali recimo, dva, tri puta tu govedinu, onda je jedan put bila *pasta-šuta* sa salsom od mesa ili od pomidori. Onda je u petak bila riba, nekakva riba, često puta lešo, juha je bila od ribe s rizima, a poslije toga bi došla kuhana riba, a nekad frigana ili pečena, već prema tome koja je riba. Gradele su bile često u upotrebi, imali smo mogućnost da pečemo, u štradi smo pekli na gradele. A onda od druge hrane, povremeno bi bio pašta-fažol. Ili punjene paprike.

Međutim, svaku večer, svaku večer zeeje, zeejeje, ili blitva ili kupus... sa dvi patate, možda bi došla jedna slana sardela uz to, ili koja frigana riba od obida, ili tako nešto, ali... zeje... nisam ga moga smisliti, a sad ga obožavam. Ja mislim, da je po' Korčule, 'ko god je moga' to sebi priuštiti, da je uvečer bilo zeje, blitva ili kupus, prima dobu godine. Nisam spomenu da bi nedijon bila kokoš. Kokoš je bila kao nešto finije. Recimo, dio kokoši bi se skuhalo za juhu, morala je bit juha, a drugi dio bi se ispekao s patatama i to je bila malo bolja stvar, nedjeljom, kokoš je bila kao skupocjenija. Iako smo imali kokošinjak i te su kokoši nosile, i ni nam valjda falilo ni kokoši ni jaja, ali najsmješnija stvar je bila ta, da je ova moja nona postala, je li, majka milijunera, ali ostali su stari običaji, obožavala je kokoši i jaja i kad bi došla prilika, i kad bi skupila dosta jaja, nevjestama bi poklonila, recimo jednu porciju jaja od svojih koka, duzinu. A nije im falilo ni ptičjega mlijeka, ali ostala je ta želja da se nešto privredi i iskoristi. Imali smo ogromni kokošinjak, na kojemu je sada moja kuća. A za svetoga Todora, ja se ne sjećam da je bilo nešto posebno. Pretpostavljam da je bio svečani ručak, a ako je bio svečaniji obid, onda je bilo pečeno meso, ali obavezno juha prije toga jer moraju bit dva pjata, juha i još nešto, je li.

Moreška i zvono

Mislim da je, dakako, najveća fešta bila poč na morešku, za koju se kraj Puntina gradio palak, drveni, na kojem se igrala moreška a okolo su bile nekakve stolice, katride, banki i tako dalje. Mene je nona često vodila jer je njezin sin Ivo, dundo Ivić

bio crni kralj dugo godina. A drugi sin, Mate, bio je Otmanović, isto tako dugo. I nona bi me povela na morešku. I ta se moreška uglavnom samo jedan put igrala, na svetoga Todora i *basta*, osim kad bi neki vrlo važni ljudi, ministri, vragovi, dolazili u posjet. Ja se u snu sjećam, mislim da je bila kraljica Marija, ona Rumunjka, da je ona jedan put bila i da se za nju napravio palak, ja mislim, ali neka mi Bog oprost ako falijen, ali trebala je bit neka kruna, ja mislim da su u crkvi, u svetom Mihovilu, ili negdje posudili jednu krunu da se na neki način ukrasi mjesto na kome će kraljica stajati, ali toga se sjećam k'o u snu. Osim, što se poslije pričalo, da je kraljica došla i onda se, dakako, osim te moreške, pokazivalo po Korčuli, znamenitosti, i dakako su je vodili po gradu, i došli su u veliku crkvu, je li, u katedralu. Nije se dobro osjećala, pa su je povelu u sakristiju da sjedne, da se malo odmori, nešto joj nije bilo dobro. U tom vremenu, u Korčuli je opat bio don Mašo Bodulić, koji je bio vrlo energičan. Znam da me je on krstio. Kad god bi me vidio, šalio se i pitao me – 'ko te krsti, 'ko te krsti? On je bio jedan vrlo energičan i dinamičan opat i stavio je sebi u glavu da će preko kraljice Marije dobiti zvono koje je bilo, valjda, otopljeno za vrijeme Velikog rata. To je bilo veliko zvono za slavit podne. I sad su bili u sakristiji on i kraljica, i možda još dun Božo ili dun Frano, a on uporno kraljici govori da nama treba zvono. Govoru mu ovi da pusti gospođu kraljicu da se malo odmori, da se malo odmori, a on uporno, uporno i kralj je poslije darovao veliko zvono na kojemu je pisalo da je to dar kralja Aleksandra, i ja ne znam je li to zvono još postoji i je li u funkciji, ali je tako bilo. Moreška i zvono.